email: citypulse@gujaratmitra.in

ગુજરાતમિત્ર

શુક્રવાર ૪ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૨૬

શ્રીકૃષ્ણના વિવિધ સ્વરૂપોની સેવા-પૂજાની આગવી પરંપરા

આજે જન્માષ્ટમી

શ્રીકૃષ્ણનું નામ આવે એટલે મથુરા, ગોકુળ, વૃંદાવન અને દ્વારકાની સાથે ગુજરાતની વૈષ્ણવ પરંપરા પણ આંખ સામે તરવરી ઊઠે. પરંતુ વડોદરા શહેરની વાત કરીએ તો અહીં કૃષ્ણભક્તિનું પોતાનું આગવું વિશ્વ છે. શહેરના જૂના ચાર દરવાજા વિસ્તારમાં આવેલી સદીઓ જૂની હવેલીઓથી માંડીને આધુનિક મંદિર સંકુલો સુધી શ્રીકૃષ્ણનાં વિવિધ સ્વરૂપોની સેવા, શ્રૃંગાર, ભોગ, કીર્તન અને દર્શનની પરંપરા આજે પણ જીવંત છે.વડોદરામાં કોઈ સ્થળે શ્રીનાથજી ગોવર્ધનધારી સ્વરૂપે બિરાજે છે, તો ક્યાંક દ્વારકાધીશ તરીકે, ક્યાંક કલ્યાણરાયજી તરીકે અને ક્યાંક વિઠ્ઠલ-વિઠોબા સ્વરૂપે શ્રીકૃષ્ણની આરાધના થાય છે. આ ઉપરાંત નરસિંહજીનું ઐતિહાસિક મંદિર પણ શહેરની વૈષ્ણવ પરંપરાનું મહત્વનું કેન્દ્ર છે.

વૈષ્ણવ હવેલીઓથી માંજલપુરના વ્રજધામ સુધી, દ્વારકાધીશથી શ્રીનાથજી અને કલ્યાણરાયજી સુધી ઉત્સાહ

કલ્યાણરાયજીની હવેલી, માંડવી

ગોવર્ધનનાથજીની હવેલી,નિઝામપુરા

ગોવર્ધનનાથજીની હવેલી,અલકાપુરી

ગોત્રીનું ISKCON

સંકીર્તનથી કૃષ્ણભક્તિનો આધુનિક રંગ

વડોદરાના ગોત્રી વિસ્તારમાં આવેલું ISKCON Temple શહેરનું સૌથી લોકપ્રિય આધુનિક કૃષ્ણ મંદિરોમાંનું એક છે. અહીં શ્રી શ્રી કૃષ્ણ-બલરામ, રાધા-શ્યામસુંદર અને ગૌર-નિતાઈની ઉપાસના થાય છે. ISKCONની પરંપરા પ્રમાણે હરે કૃષ્ણ મહામંત્રનું સંકીર્તન, કીર્તન, પ્રસાદ અને આધ્યાત્મિક શિક્ષણ મંદિરની મુખ્ય પ્રવૃત્તિઓમાં છે.જન્માષ્ટમી દરમિયાન અહીં વિશેષ શણગાર, કીર્તન, અભિષેક, ધાર્મિક કાર્યક્રમો અને મધરાતે ભગવાનના જન્મોત્સવની ઉજવણી માટે મોટી સંખ્યામાં ભક્તો ઉમટે છે.માંજલપુરમાં આવેલું Hare Krishna Mandir Vadodara પણ કૃષ્ણભક્તિનું મહત્વનું કેન્દ્ર છે. મંદિરની સત્તાવાર માહિતી પ્રમાણે અહીં શ્રી શ્રી કૃષ્ણ-બલરામ, શ્રી શ્રી રાધા-શ્યામસુંદર અને શ્રી શ્રી ગૌર-નિતાઈની સેવા થાય છે. દૈનિક દર્શન, આરતી, કીર્તન, પ્રસાદ અને આધ્યાત્મિક પ્રવૃત્તિઓ અહીંની પરંપરાનો ભાગ છે.

શ્રી નરસિંહજી મંદિર

શહેરની વૈષ્ણવ પરંપરાનો અનોખો અધ્યાય

બાજવાડાની નરસિંહજીની પોળમાં આવેલું શ્રી નરસિંહજી મંદિર વડોદરાના સૌથી જૂના અને ઐતિહાસિક વૈષ્ણવ કેન્દ્રોમાંનું એક છે. મંદિરની સત્તાવાર માહિતી અનુસાર અહીં મુખ્ય પૂજ્ય સ્વરૂપ તરીકે શાલિગ્રામની સેવા થાય છે. શાલિગ્રામને ભગવાન વિષ્ણુનું સ્વરૂપ માનવામાં આવે છે અને મંદિરની પરંપરામાં નરસિંહજીને કૃષ્ણ/વિષ્ણુ સ્વરૂપ સાથે જોડવામાં આવે છે. હવેલી 282 વર્ષથી વધુ જૂની હોવાનું પણ મંદિર તરફથી જણાવવામાં આવે છે.આ મંદિરનું લાકડાનું કોતરણીકામ પણ તેની વિશેષ ઓળખ છે. મંદિર સાથે જોડાયેલી તુલસી વિવાહ અને નરસિંહજીનો વરઘોડો જેવી પરંપરાઓ આજે પણ લોકઆકર્ષણનું કેન્દ્ર છે. વડોદરાના ગાયકવાડ પરિવારની આ મંદિર પ્રત્યેની શ્રદ્ધાનો પણ ઐતિહાસિક ઉલ્લેખ મળે છે.અહીં એક વાત સ્પષ્ટ કરવી જરૂરી છે કે નરસિંહજીને સામાન્ય દશાવતાર પરંપરામાં ભગવાન વિષ્ણુનો અવતાર માનવામાં આવે છે.

વિઠ્ઠલ મંદિર

મહારાણી ગહીનાબાઈની ભક્તિની નિશાની

માંડવી ગેટ પાસે આવેલું વિઠ્ઠલ મંદિર વડોદરાના ઐતિહાસિક મંદિરોમાં આગવું સ્થાન ધરાવે છે. ઇતિહાસ સંબંધિત સ્ત્રોતો અનુસાર મંદિરનું નિર્માણ 19મી સદીમાં મહારાણી ગહીનાબાઈના પ્રયાસોથી થયું હતું અને અહીં પંઢરપુરના વિઠ્ઠલ સાથે રુક્મિણી અને સત્યભામાના સ્વરૂપોની પ્રતિમાઓ બિરાજે છે.વિઠ્ઠલને વૈષ્ણવ પરંપરામાં શ્રીકૃષ્ણના સ્વરૂપ તરીકે પૂજવામાં આવે છે. તેથી વડોદરાના કૃષ્ણભક્તિના નકશામાં આ મંદિરનું વિશેષ સ્થાન છે. મંદિરના સ્થાપત્યમાં હવેલી જેવી રચના, લાકડાનું કામ અને ચાંદીના અલંકારો તેની ઐતિહાસિકતા દર્શાવે છે. અહીંથી જોડાયેલી 'વિઠ્ઠલનાથજીનો વરઘોડો' જેવી પરંપરા પણ શહેરની ધાર્મિક-સાંસ્કૃતિક સ્મૃતિનો ભાગ છે. હવેલીઓમાં ભક્તિનો માહોલ વધુ ઘેરો બને છે. ક્યાંક મધરાતે જન્મોત્સવ અને અભિષેક થાય છે, ક્યાંક હવેલી પરંપરા મુજબ મંગળા, શ્રૃંગાર અને રાજભોગના દર્શન થાય છે.

માંજલપુર વ્રજધામ

વડોદરાના માંજલપુરમાં આવેલું વ્રજધામ શહેરના કૃષ્ણભક્તિના નકશામાં મહત્વનું નવું કેન્દ્ર બની રહ્યું છે. વ્રજધામની સત્તાવાર માહિતી અનુસાર અહીં શ્રીકૃષ્ણ-શ્રીનાથજી પ્રત્યે પ્રેમ અને ભક્તિ ધરાવતા લોકો માટે આધ્યાત્મિક, સાંસ્કૃતિક અને સામાજિક પ્રવૃત્તિઓનું સંકુલ વિકસાવવામાં આવ્યું છે. અહીં શ્રી વલ્લભ સત્સંગ હોલ, સર્વોત્તમ હોલ, ગૌશાળા અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓ સાથે મંદિર સંકુલ વિકસ્યું છે. માંજલપુરના વ્રજધામ મંદિરને ખાસ કરીને શ્રીકૃષ્ણ-શ્રીનાથજીની ભક્તિ સાથે જોડવામાં આવે છે. વૈષ્ણવ ભક્તો માટે અહીં વિવિધ દર્શન અને ધાર્મિક કાર્યક્રમોનું આયોજન થાય છે. વ્રજધામ સંકુલની સત્તાવાર માહિતીમાં પણ શ્રીકૃષ્ણ-શ્રીનાથજીને કેન્દ્રસ્થાને રાખવામાં આવ્યા છે. આમ, વ્રજધામને માત્ર મંદિર નહીં પરંતુ વૈષ્ણવ આધ્યાત્મિક-સાંસ્કૃતિક સંકુલ તરીકે જોવું વધુ યોગ્ય છે.

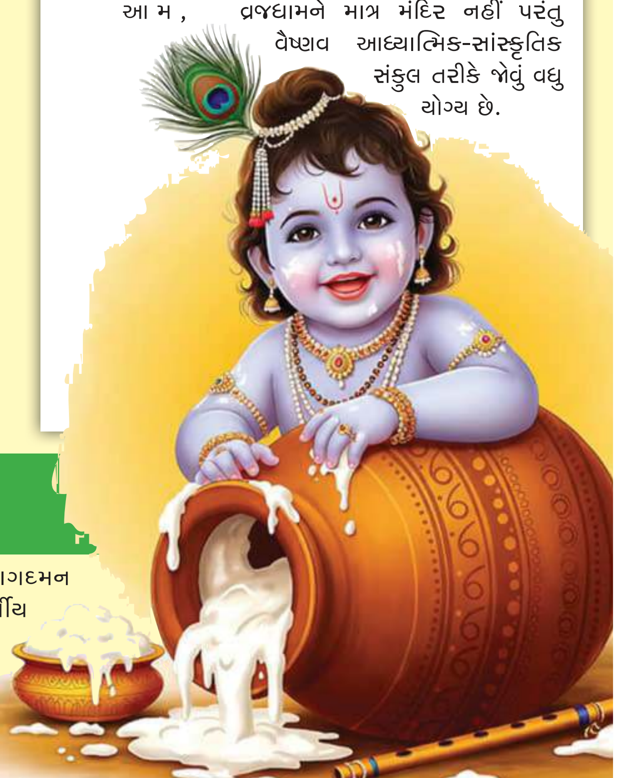

જૂના વડોદરાની ગલીઓમાં સચવાયેલી વૈષ્ણવ હવેલી પરંપરા

વડોદરાની કૃષ્ણભક્તિની વાત શ્રી કલ્યાણરાયજી હવેલી વિના અધૂરી છે. માંડવી-બાજવાડા વિસ્તારમાં આવેલી આ હવેલી પુષ્ટિમાર્ગની મહત્વની ગાદીઓમાંની એક છે. પુષ્ટિમાર્ગીય પરંપરામાં શ્રી કલ્યાણરાયજીને વિશિષ્ટ નિધિ સ્વરૂપ તરીકે માનવામાં આવે છે અને તેમનું વડોદરા સાથેનું જોડાણ અત્યંત મહત્વનું છે. પુષ્ટિમાર્ગના એક સ્ત્રોતમાં પણ કલ્યાણરાયજીનું નિવાસ વડોદરામાં હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું છે. આ જ વિસ્તારમાં વૈષ્ણવ પરંપરાની અનેક ઐતિહાસિક રચનાઓ જોવા મળે છે. કલ્યાણરાયજી હવેલીની નજીક આવેલું શ્રી શેષનારાયણ મંદિર પણ શહેરની જૂની વૈષ્ણવ ધાર્મિક પરંપરાનો ભાગ છે. અલકાપુરીનું શ્રી ગોવર્ધનનાથજી હવેલી મંદિર પણ વડોદરાના જાણીતા પુષ્ટિમાર્ગીય કેન્દ્રોમાંનું એક છે. અહીં શ્રીનાથજીનું સ્વરૂપ બિરાજે છે. પુષ્ટિમાર્ગમાં શ્રીનાથજીને સાત વર્ષના બાળ કૃષ્ણના સ્વરૂપ તરીકે માનવામાં આવે છે.નિઝામપુરા વિસ્તારમાં પણ શ્રી ગોવર્ધનનાથજી હવેલી આવેલી છે, જ્યારે કારેલીબાગમાં ગોવર્ધનનાથજી હવેલી/નાગદમન પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવ હવેલી તરીકે ઓળખાતું મહત્વનું કેન્દ્ર છે. શહેરમાં પુષ્ટિમાર્ગીય હવેલીઓનું આ જાળું દર્શાવે છે કે વૈષ્ણવ સેવા-પરંપરા વડોદરાના સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક જીવનમાં કેટલાં ઊંડે સુધી વણાયેલી છે.વસુંધરા સોસાયટીમાં આવેલી શ્રી દ્વારકાધીશ સુખધામ હવેલીમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના દ્વારકાધીશ સ્વરૂપની સેવા થાય છે. શહેરમાં આવેલી અન્ય વૈષ્ણવ હવેલીઓમાં પાણી ટાંકી રોડ, કારેલીબાગની વૈષ્ણવ હવેલી તથા વાઘોડિયા રોડ અને માંજલપુર વિસ્તારમાં આવેલી ગોવર્ધનનાથજીની હવેલીઓનો પણ સમાવેશ થાય છે.